

"PITÄKÖÖN PÄIVÄ SINUT VALKEAN RAIVONSA ALASIMELLE"

Timo Kaitaro, *Runous, raivo, rakkaus. Johdatus surrealismiin.*

Gaudeamus, Helsinki 2001.

212 s.

ON MUKAVA tehtävä kirjoittaa arvostelu kirjasta, jonka lukemisesta ei vain nauttinut vaan myös sivistyi. Timo Kaitaron teoksen *Runous, raivo rakkaus, Johdatus surrealismiin* arviointi on tällainen tehtävä.

"Tulen lailla järki on hyvä renki, mutta huono isäntä."

Surrealismi liittyy monien mielikuvissa ennen kaikkea kuvataiteeseen. Mieleen tulevat Salvador Dalin ja René Magritten taulut. Kaitaron kirja kuitenkin paljastaa surrealismiin olleen lähtökohtaisesti kirjallinen liike tai pikemminkin "kieleen kohdistuva suuri operaatio" (9). Kaitaro tuo myös havainnollisesti esiin surrealismisen liikkeen filosofisen voiman. Liikkeen parissa todellakin tutkittiin todellisuutta, vaikka sitä ei tehtykään akateemisen etäisyyden päästä, vaan provosoimalla esiin uusia tapoja nähdä todellisuus. Todellisuus saataan liikkeelle. Surrealistit eivät halunneet eristäytyä myöskään taiteeseen: "surrealismi halusi muuttaa elämää, olla enemmän kuin taidetta" (54). Taiteen keinot olivat liikkeelle kuitenkin läheisempiä kuin akateeminen filosofia.

Kaitaron kirja jakaantuu kahteen osioon. Ensimmäinen osa on historiallinen johdatus surrealismiin. Surrealismi alkoi kokeellisena toimintana ensimmäisen maailmansodan jälkeisessä Pariisissa. André Breton ja Philippe Soupault kirjoittivat ensimmäisen surrealismisen teoksen *Magneettikentät (Les champs magnétiquesin)* vuonna 1920. Teos luotiin automaattikirjoituksella, johon Breton oli saanut innoituksen työskennellessään mielisairaalassa. Hän oli huomannut potilaiden kielellisten assosiaatioiden olevan yllättävän runollisia. Samankaltaista runollisuutta ilmeni myös juuri

ennen nukahtamista automaattisesti mieleen tulevissa lauseissa. Automaattikirjoitus pyrki synnyttämään tällaisia lauseita. *Magneettikentissä* matkustaja tapaa "miehen joka kirjoittaa kankaalle kesytetyn perhosen sanelemia paralleeliyhdytöitä". Teoksessa kirjoitetaan myös vaeltavien eläinten suolaisista sairauksista ja väärennetyistä tulivuorenpurkauksista. Automaattikirjoituksesta surrealismisen liikkeen kokeellinen vaihe siirtyy unien kirjaamiseen ja transsikokeiluihin. Toiminta johti niin rajuihin purkauksiin, että lopulta kokeilut oli lopetettava ja liike siirtyi järkipäiseen vaiheeseen.

Liikkeen järkipäisempi kausi alkoi Bretonin *Surrealistisen manifestin* ilmestymisen aikoihin (1924). Manifestin voi nähdä etsivän runollisen nerouden ydintä, sitä "mikä kautta aikojen on runoudessa ollut ominta ja mitä ei voi palauttaa muihin, järjen valvonnassa harjoitettuihin kielenkäytön tapoihin." (51) Breton jopa esittää surrealismisen menetelmän yleisenä selityksenä neroudelle. Järkipäisempikään surrealismi ei siis ajaudu lähellekään kapeaa rationalismia vaan pyrkii vapautumaan tuon perinteen yksipuolisuudesta (136).

Kirjan toinen osa selvittää surrealismien keskeisiä teemoja. Liikkeen tarkoitus ei ollut tuomita kapeampaa näkemystä järjettä, esimerkiksi logiikkaa. Bretonille näkemysessä logiikka kuitenkin soveltuu vain toissijaisten ongelmien ratkaisuun (43). Millaisia sitten ovat ne ensisijaiset ongelmat?

"Niin, miten järkeä olisikaan järjettömässä – runossa ja rakkaudessa."

Kirjan yksi keskeinen teema on jo nimenkin mukaisesti rakkaus. Breton ei uskonut perheinstituutioon, jota piti alhaisen kolminaisuuden – koti, uskonto, isänmaa – osana, mutta uskoi yhteen ihmiseen kohdistuvaan uskolliseen rakkauteen (151). Breton ei itse onnistunut ihmisiän kestävä suhteen luomisessa, mutta säilytti uskonsa siihen. Ilman tuota uskoa ainutkertainen rakkaus ei hänen näkemysessään olisi mahdollistakaan. Tämä käsitys rak-

kaudesta ei ollut kokemuksen tulosta vaan usko tällaiseen rakkauteen on sen kokemisen edellytys. Breton lähestyy muutoinkin romanttisia näkemyksiä. Hän halusi kumota "pelottavan sofismin", jossa sukupuoliaktin nähtiin välttämättä johtavan siihen osallistuvien rakkauden jännitteen vähenemiseen (154). Tässä sofismissa rakkauden toteutuminen on myös sen hiipumista. Kirjassa selvennetään myös esteen roolia rakkaudessa – onhan Romeo ja Julia länsimaisen rakkauden pääpari. Yhteen henkilöön kohdistuvan rakkauden kannalta olennaisin kysymys kuitenkin on se, "miten saada rakkaussuhteen alun tunnekuuhu kestämään, salamanisku valaisemaan pysyvästi." Bretonin ratkaisun pääpiirteet löytyvät sivulta 139.

Kaitaron kirjan hienoin ansio on sen havainnollisuus. Teos ei niinkään keskity kesyttämään surrealismia teoriaksi ja opiksi, vaan antaa sen jännittäville kokeiluille runsaasti tilaa. Vaikkapa Jean-Claude Silbermannilta löytyvä kotiloustuohteen käyttöohjeen ja kuoleman yhdistävä kirjoitus alkaa: "Hetken ja iäisyyden yhteisvaikutus tekee KUOLEMAN täysin vaarattomaksi ihmisille ja tasalämpöisille eläimille." Runsaat herkulliset esimerkit tekevät kirjasta nautinnollisen luettavan ja teoksesta löytyy myös malleja surrealistiin seuraleikkeihin. Leikkien tuloksista mainitaan muun muassa: "Miksi jatkaa elämistä? Koska vankiloiden ovissa vain avaimet laulavat." Runokuva ja objektiivinen sattuva esitetään sekä jännittävästi että selkeästi.

Neljännän luvun alkuvaiheilla kirjan elävyys alistuu hetkeksi akateemisten eroteluiden alle. Idealismien jo nuukahtanut olkipeikkokin pilkahtaa taustalla vieden teemaa lähemmäksi akateemisen filosofian virallisesti hyväksytyjä kulkujia. Taustoja Kaitaro selvittää lähinnä ranskalaisesta näkökulmasta. Nietzschehän tosin oli osuutensa ihan jo termin *surrealismi* syntynyt, ja kuvittelukyvyn selvitys olisi voinut rikastua saksalaisissa idealismissa. Kaikkea ei yhteen kirjaan kuitenkaan pidäkään ahtaa. Yleisesti ottaen filosofisia teemoja on paljon ja ne esitetään tuoreesti. Vaikkapa Bretonin näkemys, ettei valheen ja

unen raja yksiselitteisesti ole subjektin ulkopuolisen ja sisäisen todellisuuden raja, on jännittävä ajatus.

Kirja on jäntevää suomea ja sujuvaa luettavaa. Parissa kohdassa tosin se-prominin viittauskohde on hetken hukassa. Ehkä tämä kuitenkin on vain yllättävien lauseiden lukemisen tuottamaa virittyneisyyttä olla heti olettamatta totutuinta. Kuvitukseen kaipaisi paikoin väriä, mutta mustavalkoinen ratkaisu taitaa olla taloudellinen realiteetti. Arvion kirjoittajan on myös tunnustettava, että sivun 99 valokuvan paranoiakriittisyyttä en ole vielä onnistunut näkemään.

Kesken Kaitaron kirjan lukemisen kuulin radiosta järkyttävän uutisen: Israelin armeija on tehnyt ilmahyökkäyksen Vaasaan. Olin täysin yllättynyt seikasta, että Vaasassa tosiaan on salainen asetehdas. Olen kokolailla varma, että uutinen olisi tullut kuultua toisin, jos en olisi ollut keskellä surrealistisia leikkejä. Niin olisi tuo hämmennys jäänyt kokematta. Ehkä nyt kirjan jälkeen elämään avautuu virkistäviä yllätyksiä. Kaitaro ei jätä surrealismia historiaan, vaan tuo sen keskellemme.

Juha Himanka